

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

КАРП'ЮК МАР'ЯНА ВАСИЛІВНА

УДК 343.71

**НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ
ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, академік АНВО України, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України
Грищук Віктор Климович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
декан факультету № 6

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Марисюк Костянтин Богданович,
Інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
професор кафедри кримінального права і процесу;

кандидат юридичних наук, доцент
Антонюк Наталія Олегівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, доцент кафедри
кримінального права і кримінології

Захист відбудеться «9» вересня 2016 року о 13³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розіслано «8» серпня 2016 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І. В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах загострення соціально-економічного становища в Україні насильницькі злочини проти власності є доволі поширеними. У структурі злочинності у сфері власності ступінь суспільної небезпеки насильницьких посягань проти власності завжди більш високий, оскільки злочинець посягає на два об'єкти – власність та особу (особисті блага, від захищеності яких залежить рівень комфорту кожної людини).

Офіційні українські статистичні дані лише про вчинення розбоїв проти власності свідчать про високі показники цього злочину. Зокрема, 2005 р. зареєстровано 6707 розбоїв, 2006 р. – 6464, 2007 р. – 5716, 2008 р. – 4984, 2009 р. – 5103, 2010 р. – 4029, 2011 р. – 3715, 2012 р. – 2972, 2013 р. – 2840, 2014 р. – 3895, 2015 р. – 3556 розбоїв.

Поширення такого явища, як насильницьке заволодіння чужим майном, формує у громадян уявлення безкарності таких діянь, породжує зневагу до чинних норм законодавства, перешкоджає державі в ефективній реалізації забезпечення правопорядку і захисту прав та свобод людини. Особливу зацікавленість становить кримінально-правова практика найближчого нашого географічного сусіда – Республіки Польща.

Динаміку протидії в цій державі розбоям характеризують такі статистичні дані: 2005 р. вчинено 34578 розбоїв, 2006 р. – 27823, 2007 р. – 21404, 2008 р. – 19899, 2009 р. – 19399, 2010 р. – 18145, 2011 р. – 16526, 2012 р. – 15483, 2013 р. – 12371, 2014 р. – 7672 розбої. Відтак за останні дев'ять років цій країні вдалося скоротити кількість учинення таких злочинів майже вп'ятеро. Це засвідчує те, що Україні доцільно вивчати польський досвід протидії насильницьким злочинам проти власності і переймати його, зважаючи на українські реалії.

Кримінально-правові дослідження складів насильницьких злочинів проти власності провадили такі українські науковці: С. В. Албул, Н. О. Антонюк, Г. Є. Болдарь, В. М. Бурдін, І. Б. Газдайка-Василишин, О. О. Горішній, В. К. Грищук, І. І. Гуня, Л. М. Демидова, О. І. Дітріх, О. О. Дудоров, С. В. Дьоменко, А. Ф. Зелінський, О. В. Ільїна, Д. В. Каменський, М. Й. Коржанський, В. Г. Кундеус, В. М. Куц, К. Б. Марисюк, П. С. Матишевський, В. О. Навроцький, П. В. Олійник, Л. О. Семикіна, М. І. Хавронюк, О. М. Храмцов.

Проте в українській кримінально-правовій доктрині залишається чимало спірних питань, які є недостатньо науково розробленими або дискусійними, що призводить, зокрема, до різного тлумачення законодавчих конструкцій у складах насильницьких злочинів проти власності та розбіжностей у судовій практиці.

Кримінально-правовій характеристиці окреслених складів злочинів у Республіці Польща присвячені роботи М. Боярського, М. Будин-Кулік, Л. Вільк, В. Вольтера, В. Врубеля, М. Галонзки, А. Гжеськов'як, А. Золя, А. Марека, Г. Рейман та ін.

Окремо слід наголосити, що спеціальних монографічних порівняльних досліджень складів насильницьких злочинів проти власності ані в Україні, ані в Республіці Польща не провадилося.

Відтак очевидна актуальність порівняльного аналізу складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами темами. Дисертаційне дослідження виконано у Львівському державному університеті внутрішніх справ у межах теми «Проблеми реформування правової системи України» на 2009–2012 і 2012–2015 роки (номери державної реєстрації 0109U007853, 0112U007492).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є порівняльний аналіз складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща. Для досягнення мети окреслено такі основні теоретичні і прикладні задачі:

- з'ясувати стан наукової розробки проблем кримінальної відповідальності за насильницькі злочини проти власності;
- здійснити порівняльний аналіз змісту поняття насильницьких злочинів проти власності;
- охарактеризувати систему складів з насильницьких злочинів проти власності;
- встановити спільні та відмінні риси елементів складів насильницьких злочинів проти власності;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення норм чинного КК України, які містять склади насильницьких злочинів проти власності у кримінальному законодавстві України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері охорони власності від насильницьких посягань за кримінальним правом України та Республіки Польща.

Предмет дослідження – склади насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща.

Теоретичною базою дисертації є наукові праці з кримінального права України та Республіки Польща, інших галузей права, загальної теорії права, довідково-енциклопедична література.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані про насильницьку злочинність, матеріали судової практики України та Республіки

Польща. Загалом проаналізовано 250 вироків у справах про насильницькі злочини проти власності.

Методи дослідження. У дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: *порівняльно-правовий метод* застосовано для характеристики ознак складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Герменевтичний метод* сприяв тлумаченню понять, якими позначено зміст ознак окреслених складів злочинів у кримінальному законодавці цих держав. За допомогою *системного методу* вдалося виокремити з-поміж складів злочинів проти власності певний їх вид, який характеризується наявністю насильницької складової. Використання *формально-логічного методу* дало змогу здійснити аналіз кримінального законодавства цих держав про відповідальність за насильницькі злочини проти власності у рамках додержання правил законодавчої техніки під час їх конструювання, а також обґрунтувати пропозиції щодо їх удосконалення. Виокремлення практично значущих висновків провадилося за допомогою *методу узагальнення*. Застосування *статистичного методу* забезпечило поєднання результатів судової практики та даних про стан насильницької злочинності у сфері власності в Україні та Республіці Польща. Комплексне використання цих методів сприяло досягненню мети і вирішенню задач дисертаційної роботи, формуванню нових наукових положень та пропозицій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні спеціальним монографічним порівняльним дослідженням складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща. Найбільш вагомими з-поміж теоретичних положень, рекомендацій, висновків і пропозицій, сформульованих у роботі, є такі:

уперше:

- встановлено, що у КК Республіки Польща диференціація відповідальності за насильницькі злочини проти власності є істотно вужчою, ніж у КК України. Зокрема, у КК Республіки Польща загалом передбачено 5 статей (у КК України – 24), з яких 4 (у КК України – 4) присвячено загальним нормам, 1 (у КК України – 20) – спеціальним нормам, де закріплено відповідальність за насильницькі злочини проти власності;

- обґрунтовано доцільність використання окремих законодавчих підходів у КК Республіки Польща для вдосконалення кримінального закону України: а) визначення складів насильницьких злочинів матеріальними за їх конструкцією, що чіткіше відображає механізм заподіяння шкоди об'єктові злочину; б) законодавча дефініція розбою через використання терміна «викрадення»; в) нормативне закріплення, як кваліфікуючої ознаки розбою,

його вчинення зі застосуванням вогнепальної зброї, ножа чи іншого подібного небезпечного предмета або паралізуючого засобу тощо;

- доведено необхідність поглибленого вивчення прийнятих у Республіці Польща підходів до вирішення таких питань: а) визначення стадії недоумства з урахуванням рівня інтелектуального розвитку особи (IQ); б) віднесення стану сильного душевного хвилювання до критеріїв неосудності та, відповідно, виключення емоційного стану із переліку факультативних ознак суб'єктивної сторони складу злочину; в) закріплення поняття умислу та необережності у кримінальному законі виключно у контексті психічного ставлення особи до вчиненого нею діяння, без урахування її ставлення до наслідків, що настали чи могли настати; г) відмова законодавця від розмежування видів умислу та необережності тощо;

- встановлено недосконалість окремих положень законодавства Республіки Польща щодо регулювання кримінальної відповідальності за насильницькі злочини. Це, зокрема, стосується: а) відсутності окремого складу злочину грабежу; б) нормативного неврахування обсягу суспільно небезпечних наслідків розбою; в) вирізнення поряд із насильством як окремої ознаки «доведення особи до безсвідомого чи безпорадного стану»; г) включення до складу вимагання, як її альтернативної ознаки, примушування припинити господарську діяльність;

- з огляду на законодавчу практику Республіки Польща, обґрунтовано доцільність відмови у КК України від складу погрози знищення майна (ст. 195 КК України). Такі діяння запропоновано кваліфікувати як готування або замах на вчинення злочину, передбаченого ст. 194 КК України;

удосконалено:

- наукові положення про «предметний» характер складів насильницьких злочинів проти власності. Наголошено на необхідності узгодження кримінально-правового обсягу поняття «майно» із цивільно-правовим його визначенням. Запропоновано для позначення предмета насильницьких складів злочинів проти власності застосовувати категорії «рід» та «сукупність речей»;

- підходи до визначення моменту закінчення складів насильницьких злочинів проти власності, зокрема таким моментом запропоновано вважати вилучення чужого майна із застосуванням насильницького способу;

- положення, що напад і насильство – це не тотожні поняття. Напад у розбої визначено як створення обстановки, яка зумовлює реальне застосування насильства до потерпілого з метою заволодіння його майном;

- твердження, що насильницьким способом слід уважати введення наркотичних чи інших сильнодіючих речовин під час викрадення майна у тому разі, коли ці речовини застосовуються без дійсної згоди потерпілого. Це дає

змогу охопити кримінально-правовою кваліфікацією випадки, коли, бажаючи позбавити потерпілого здатності чинити опір, винний застосовує ці речовини не лише всупереч волевиявленню потерпілого, таємно чи шляхом обману, а й шляхом зловживання довірою потерпілого;

дістали подальший розвиток:

- положення про шляхи вдосконалення нормативного закріплення кількісного виразу шкоди, заподіяної злочином проти власності. Запропоновано обчислювати його на основі законодавчо встановленого прожиткового мінімуму для працездатної особи, відобразивши це у примітці до ст. 185 КК України;

- доктринальні позиції щодо тлумачення змісту корисливого мотиву у насильницьких злочинах проти власності, під яким запропоновано розуміти внутрішні потреби, які спонукають винного заподіяти майнову шкоду власнику чи законному володільцю і керують ним у процесі протиправного посягання на чуже майно.

- **Практичне значення одержаних результатів** полягає у тому, що вони можуть бути використані у:

- правотворчості – для вдосконалення чинного КК України щодо внесення відповідних змін до його норм, які передбачають відповідальність за насильницькі злочини проти власності;

- правозастосовній діяльності – під час кваліфікації насильницьких злочинів проти власності та підготовки відповідних судових роз'яснень щодо практики застосування відповідальності за ці злочини;

- навчальному процесі – у процесі викладання навчальної дисципліни «Кримінальне право України», спецкурсу «Злочини проти власності», а також для підготовки навчально-методичних матеріалів;

- науково-дослідній діяльності – задля подальшого дослідження проблем кримінальної відповідальності за насильницькі злочини проти власності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи оприлюднено на 9 науково-практичних заходах, зокрема: а) міжнародних конференціях: «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 2013 р.); «Сучасний вимір держави і права» (м. Львів, 2013 р.); «Наука і сучасність: виклик глобалізації» (м. Київ, 2013 р.); «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» (м. Донецьк, 2015 р.); «Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення» (м. Дніпропетровськ, 2015 р.); «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (м. Ужгород, 2015 р.); б) всеукраїнській науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах

демократизації української держави» (м. Одеса, 2016 р.); в) всеукраїнському круглому столі «Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції» (м. Львів, 2015 р.); г) всеукраїнській Інтернет-конференції «Актуальні проблеми сучасної науки» (м. Київ, 2010 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у 6 наукових статтях. 5 – опубліковані у наукових фахових юридичних виданнях України і 1 – в іноземному періодичному виданні. Основні положення дисертації додатково відображено у 9 тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 269 сторінок, з яких основний текст – 198 сторінок, список використаних джерел (441 найменування) викладено на 45 сторінках, три додатки розміщено на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; зазначено зв'язок із науковими програмами, планами, темами; визначено мету та задачі, методи дослідження, а також його теоретичну, нормативну та емпіричну бази; сформульовано основні положення, що виносяться на захист; указано практичне значення одержаних результатів та дані щодо їх апробації.

У **Розділі 1 «Поняття та система складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща»** визначено поняття «насильницькі злочини проти власності».

Окреслено систему складів насильницьких злочинів проти власності за КК України та Республіки Польща, яка характеризується такими ознаками: 1) об'єктами посягання є відносини власності; 2) заподіяння шкоди цим відносинам здійснюється опосередковано через вплив на власника, законного володільця чи інших осіб; 3) реалізація умислу відбувається через додаткову злочинну дію у виді фізичного чи психічного насильства.

Аргументовано, що насильницькими злочинами проти власності (у вузькому значенні) слід визнавати таку групу складів: 1) за КК України: насильницький грабіж (ч. 2 ст. 186), розбій (ст. 187), вимагання (ст. 189) та погроза знищення майна (ст. 195); 2) за КК Республіки Польща: розбій (арт. 280), розбійна крадіжка (арт. 281), розбійне вимагання (арт. 282) та кваліфікований склад насильницького заволодіння механічним транспортним засобом із метою нетривалого використання (§ 3 арт. 289).

Узагальнено стан дослідження складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща. Виокремлено дискусійні питання регламентації кримінальної відповідальності за ці злочини, а також аспекти, які є недостатньо дослідженими у науці кримінального права.

Розділ 2 «Об'єктивні ознаки складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща» охоплює три підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Об'єкти складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща» аргументовано, що відмінності у визначенні змісту об'єктів складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща зумовлені неоднаковими підходами щодо родового об'єкта злочинів проти власності (Розділ VI КК України) та предмета охорони щодо злочинів проти майна (глава XXXV КК Республіки Польща), а також включенням до конструкції складу злочину додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкта. Основним безпосереднім об'єктом зазначених складів злочинів у кримінальному праві України запропоновано вважати ту частину родового об'єкта, яка визначається належністю власності уповноваженому суб'єктові у формі відповідної йому правомочності щодо безперешкодного користування нею.

У підрозділі 2.2 «Предмет складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща» констатовано, що механізм учинення насильницьких злочинів проти власності опосередковується ознаками конкретного предмета, який у законодавчій конструкції складу злочину визнається частиною об'єкта, його обов'язковою ознакою, а відтак і відповідною формою існування. Наголошено на доцільності удосконалення термінологічного позначення предмета вимагання та необхідності однакості щодо тлумачення поняття «майно» у цивільному та кримінальному праві.

У підрозділі 2.3 «Об'єктивна сторона складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща» розглянуто зміст обов'язкових ознак об'єктивної сторони (форм злочинного діяння, якісних та кількісних ознак злочинних наслідків, причинового зв'язку між діянням та наслідками, насильницького способу вчинення злочину). У контексті чинної конструкції насильницького грабежу запропоновано визначати момент закінчення злочину за правилами польського кримінально-правового регулювання – з моменту протиправного вилучення чужого майна із фактичного володіння. Водночас не вимагається встановлення отримання винним реальної змоги розпорядитися викраденим майном.

Обґрунтовано прийнятність матеріальної конструкції об'єктивної сторони насильницького грабежу, розбою та вимагання. На відміну від польського досвіду, аргументовано враховувати під час кваліфікації цих злочинів не лише якісні ознаки заподіяної шкоди, а й кількісний їх вираз.

Запропоновано таке правило кваліфікації: якщо предметом насильницького викрадення є чуже майно, розмір якого не має кримінально караної величини викрадення, то ознаки злочину проти власності відсутні, а застосовуване насильство слід кваліфікувати за статтями про злочини проти життя і здоров'я особи. Якщо ж під час викрадення умислом особи охоплювався конкретний розмір викраденого майна, який відповідає межі криміналізації або вартісній межі кваліфікуючої ознаки, то наявний незакінчений злочин.

Встановлено відмінні підходи до визначення змісту насильницького способу заволодіння чужим майном у кримінальному праві України та Республіки Польща. Зокрема, на кваліфікацію погрози у розбої не впливає суб'єктивне ставлення потерпілого до небезпечності конкретного засобу чи знаряддя. Це стосується використання предметів, які об'єктивно не можуть спричинити шкоду життю і здоров'ю особи. За законодавством Республіки Польща, застосовується таке правило: насильство у розбої охоплює наслідки у вигляді незначних подряпин, синців, короткочасного болю, тобто таке насильство, яке лише створило небезпеку для життя чи здоров'я особи. Настання шкоди здоров'ю чи смерті потерпілого потребує додаткової кваліфікації. Визнано, що кримінально-правова природа складених насильницьких злочинів проти власності за КК України таки має передбачати насильство відповідної інтенсивності.

Обґрунтовано недоцільність виокремлення за межею насильства такого способу, як доведення людини до непритомного чи уразливого стану (як це передбачено у законодавчій конструкції розбою – арт. 280 КК Республіки Польща).

Встановлено, що насильницьким способом слід уважати застосування наркотичних чи інших сильнодіючих речовин у процесі вилучення майна без дійсної згоди потерпілого. Це дає змогу охопити кримінально-правовою кваліфікацією випадки, коли, бажаючи позбавити потерпілого здатності чинити опір, винний застосовує ці речовини не лише всупереч волевиявленню потерпілого, таємно, чи шляхом обману, а й шляхом зловживання довірою потерпілого.

У процесі дослідження кваліфікуючих ознак складів насильницьких злочинів проти власності за КК України визначено необхідність їх удосконалення, зокрема: 1) не вживати у примітках 3 та 4 до ст. 185 КК України вказівки на спеціальний суб'єктний склад злочину (вчинення цих злочинів

«однією особою» чи «групою осіб»); 2) слушною є пропозиція про зміну термінологічного звороту «з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище» (ч. 2 ст. 186 та ч. 3 ст. 187 КК України) на «з проникненням у житло чи інше володіння»; 3) не враховувати під час обчислення «значної шкоди» та спричинених збитків матеріальне становище потерпілого; 4) здійснити диференціацію кримінальної відповідальності за розбій із застосуванням зброї чи інших засобів, що можуть заподіяти насильство, небезпечне для життя чи здоров'я особи, за такими правилами: а) під «застосуванням зброї» слід розуміти використання її для безпосереднього заподіяння чи намагання заподіяти насильство, яке є небезпечним для життя чи здоров'я особи; б) «інші засоби, які не є зброєю» можуть використовуватися всупереч своєму основному призначенню, однак за своїми властивостями мають бути придатними для заподіяння насильства зазначеної інтенсивності; в) відповідно, все, що залишається за межами безпосереднього використання засобів, не слід урахувати для встановлення змісту кваліфікуючої ознаки розбою; г) демонстрація цих засобів у процесі викрадення майна для підсилення інтенсивності погрози має враховуватися лише під час кваліфікації ознак основного складу розбою.

Розділ 3 «Суб'єктивні ознаки складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща» містить два підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Суб'єкт складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща» акцентовано на вікову відмінність таких суб'єктів. За КК Республіки Польща, особа підлягає відповідальності за вчинення розбійної крадіжки, розбійного вимагання та насильницького нетривалого заволодіння механічним транспортним засобом, якщо на момент учинення нею злочину вона досягла 17-річного віку, а за вчинення розбою – 15-річного віку. За КК України, суб'єктом насильницького грабежу, розбою та вимагання визнається особа, яка на момент учинення злочину досягла 14-річного віку, тобто зниженого віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Лише для суб'єкта погрози знищення майна характерний загальний вік – 16 років.

У підрозділі 3.2 «Суб'єктивна сторона складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща» наведено характеристику змісту вини, мотиву та мети.

Зауважено на подібності цих ознак щодо віднесення досліджуваних складів злочинів до умисних. Натомість корисливий мотив взагалі не визначено у суб'єктивній стороні складів насильницьких злочинів проти власності за КК Республіки Польща, тоді як мета присутня у конструкції кожного злочину цього виду.

ВИСНОВКИ

Дослідження складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща підтвердило актуальність теми дисертації і для теорії, і для правозастосовної практики.

У роботі визначено низку недостатньо досліджених та дискусійних питань відповідальності за насильницькі злочини проти власності за кримінальним законодавством України та Республіки Польща. Зокрема, обґрунтовано, що під насильницькими злочинами проти власності слід розуміти винні, протиправні, кримінально-карані суспільно небезпечні діяння, що посягають на суспільні відносини власності, а також на тілесну чи психічну недоторканність особи або її здоров'я шляхом заподіяння винною особою фізичного чи психічного насильства.

Зміст цього поняття загалом є подібним у кримінальному праві України та Республіки Польща. Водночас його обсяг є відмінним: 1) кількість норм, які визначають ознаки складів насильницьких злочинів проти власності, за законодавством України майже учетверо перевищує обсяг кримінально-правових заборон у кримінальному законі Республіки Польща; 2) польський КК передбачає лише один склад насильницького злочину проти власності зі «спеціальним» предметом, додатковим безпосереднім об'єктом, що охоплює відносини власності (арт. 166 «Незаконне заволодіння водним або повітряним судном»); 3) КК Республіки Польща не містить окремого складу грабежу, що ускладнює кваліфікацію відкритого заволодіння чужим майном, учиненого, наприклад, «ривком» (різким, раптовим рухом); 4) польські правники вважають розбій кваліфікованим видом крадіжки; 5) насильницьке заволодіння механічним транспортним засобом із метою нетривалого використання (§ 3 арт. 289 КК Республіки Польща) є майновим злочином. З огляду на це, у дисертації позитивно оцінено визнання основним безпосереднім об'єктом незаконного заволодіння транспортним засобом (ст. 286 КК України) відносини власності та запропоновано виключити ст. 286 із кримінального закону України; 6) кримінально-правова доктрина Республіки Польща не виокремлює з-поміж насильницьких злочинів проти власності погрозу знищення майна, на відміну від (ст. 195) КК України.

У польській доктрині кримінального права предметом насильницьких злочинів проти власності визнано будь-яке рухоме майно (зокрема й механічні транспортні засоби) або майнове зобов'язання, в тому числі й щодо предметів нерухомості (за розбійного вимагання). Зроблено висновок про те, що термінологічне позначення предмета цих складів злочинів за законодавством України має забезпечуватися шляхом дотримання одностайності щодо формулювань у цивільній галузі права. Необхідно відмовитися від

використання як предмета вимагання конструкцій «права на майно» та «вчинення будь-яких дій майнового характеру», оскільки механізм заподіяння шкоди зобов'язальним відносинам відрізняється від відносин власності.

Відповідно до КК Республіки Польща, конструкції усіх складів насильницьких злочинів проти власності (розбій, розбійна крадіжка, розбійне вимагання та насильницьке заволодіння механічним транспортним засобом) є матеріальними і, відповідно, вважаються закінченими з моменту заволодіння майном та порушення тілесної недоторканості особи, доведення до стану непритомності чи беззахисності. Не вимагається встановлення факту отримання винним реальної змоги розпорядитися викраденим, що варте запозичення для українського кримінально-правового регулювання. Визначальним у кваліфікації розбою та вимагання слід визнавати факт заволодіння чужим майном та заподіяння таким діянням майнової шкоди власникові чи законному володільцеві.

Концепція ж матеріальних складів насильницьких злочинів проти власності за КК України має такі переваги: 1) належно відображає механізм заподіяння шкоди найперше відносинам власності, що підтверджує необхідність їх систематизації саме у межах Розділу VI Особливої частини КК України «Злочини проти власності»; 2) дає змогу встановити взаємну залежність моменту закінчення злочину із заподіянням шкоди основному безпосередньому об'єктові складу злочину; 3) усуває можливість кваліфікації діяння як злочину уже в тому разі, коли зміни в об'єкті, який підлягає першочерговій кримінально-правовій охороні, ще не відбулися; 4) дає змогу належно відобразити у суб'єктивній стороні складу насильницького злочину проти власності усвідомлення винним факту заподіяння шкоди об'єктові складу злочину, ознаки якого охоплюються його умислом через бажання одержати змогу скористатися самому чи іншим особам чужим майном; 5) унеможливорює широкий суддівський угляд щодо визначення часових меж можливості чи реальності звернення майна на свою користь чи користь інших осіб.

Насильницькі злочини проти власності за законодавством Республіки Польща належать до матеріальних складів злочинів, але кількісний вираз злочинного наслідку не враховується у процесі криміналізації. Що вищою є загроза для життя і здоров'я потерпілого, то вищим є ступінь суспільної небезпеки зазначених злочинів. Такий досвід кримінально-правового регулювання оцінюється неоднозначно. Вкрай важливо у кримінальному законі довершити формулювання матеріальних складів насильницьких злочинів проти власності, відобразивши у ньому запропоновані якісні та кількісні ознаки заподіяної шкоди, зміст яких розглянуто у дисертації.

У формулюванні розбою у КК Республіки Польща використано більш виправдане словосполучення – «хто викрадає...», що дає змогу однозначно

визнати його злочином проти власності. Аргументовано, що, зважаючи на проблемні аспекти кваліфікації розбою за КК України через використання терміна «напад», є необхідність зазначити у КК України, що розбій є насильницьким викраденням чужого майна.

Схожість кримінального законодавства України та Республіки Польща полягає також у позначенні способу вчинення злочину заповіданням фізичного та психічного насильства.

Відмінними особливостями польського кримінально-правового регулювання є такі: а) не проводиться диференціація відповідальності залежно від інтенсивності заповіданого насильства, оскільки злочином охоплюється лише створення небезпеки для життя чи здоров'я особи. Відтак заповідання реальної шкоди здоров'ю чи життю потерпілого у кожному випадку потребує додаткової кваліфікації; б) за межами насильства у відповідний спосіб виокремлено доведення людини до непритомного чи уразливого стану. Український досвід щодо цього питання визнано більш законодавчо та теоретично обґрунтованим; в) функціональне призначення насильства у зазначених складах злочинів за КК Республіки Польща має деякі особливості, які зумовлені часовими межами його застосування при заволодінні майном. За розбою насильство застосовується до заволодіння майном чи під час заволодіння ним з метою його подальшого привласнення, а за розбійної крадіжки воно застосовується вже після заволодіння майном із метою його утримання. В Україні окреслені проблемні аспекти вирішуються правниками на рівні роз'яснення про «переростання» одного злочину проти власності в інший, яке визначено Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику у справах про злочини проти власності» від 06 листопада 2009 року № 10.

Кримінально-правова оцінка погрози у доктрині України та Республіки Польща здійснюється за схожими ознаками, тобто враховується її реальність та конкретність. Однак для її конкретизації застосовуються дещо відмінні підходи. Польська наука та правозастосовна практика дотримуються позиції про те, що використання предметів, які об'єктивно не можуть спричинити шкоди життю і здоров'ю особи, не розглядається як ознака розбою, тобто на кваліфікацію розбою не впливає суб'єктивне ставлення потерпілого до небезпечності конкретного засобу чи знаряддя. Окрім цього, обсяг погрози за розбійного вимагання (арт. 282 КК Республіки Польща) є вужчим, ніж за вимагання (ст. 189 КК України), оскільки не охоплює випадки, за яких особа вимагає передати майно з погрозою розголосити відомості, які потерпілий чи його близькі родичі прагнуть зберегти в таємниці, чи поєднані з обмеженням прав, свобод або законних інтересів цих осіб.

Аналіз судової практики щодо погрози знищення майна (ст. 195 КК України) дає змогу констатувати неоднозначності у визначенні змісту

ознак цього складу злочину. Встановлено, що така погроза не досягає істотного ступеня суспільної небезпеки, бо для констатації злочину необхідний вихід за межі висловлювання і перехід до активного виразу погрози. А це вже, як видається, є наближенням до виконання дій, які полягають у готуванні чи замаху на умисне знищення чужого майна. Відтак запропоновано відмовитися від ст. 195 КК України, виключивши її з КК України.

У контексті складів злочинів у КК Республіки Польща лише кваліфікований склад розбою передбачає вчинення цього діяння спільно з іншою особою, яка використовує вогнепальну зброю, ніж чи інші подібні небезпечні предмети або діє в інший спосіб, що становить небезпеку для життя чи здоров'я особи. Загалом позитивно оцінюючи такий досвід, обґрунтовано доцільність доповнити розбій кваліфікуючою ознакою такого змісту: «із застосуванням зброї чи інших засобів, придатних для заподіяння насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи». Щодо суб'єктивних ознак складів насильницьких злочинів проти власності, то в Україні та Республіці Польща виявлено загалом таку схожість: а) суб'єкт усіх складів насильницьких злочинів проти власності – загальний; б) вина у зазначених складах злочинів є умисною. Деталізація змісту цих ознак може мати різний ступінь конкретизації. Зазначено на різному рівневі вікової осудності. Зміст умислу та необережності за українським та польським законодавством відрізняються, оскільки законодавче визначення умислу та необережності у КК Республіки Польща є на основі психічного ставлення особи лише до вчиненого нею діяння, незалежно від ставлення особи до наслідків, що настали чи могли настати, не виокремлюються види вини.

За законодавством Республіки Польща, усі склади насильницьких злочинів проти власності містять вказівку на спеціальну мету, яка, відповідно, конкретизована. На відміну від української кримінально-правової доктрини, польська в аналізованих складах злочинів мотив, зокрема й корисливий, не розглядає.

Для формулювання змісту корисливого мотиву як ознаки складів насильницьких злочинів проти власності за основу слід брати усвідомлення особою суспільного небезпечного характеру діяння, яке полягає у посяганні на чужу власність, протиправності обраного способу впливу, а також фактичні обставини справи. Запропоновано під корисливим мотивом розуміти внутрішні потреби, які спонукають винного заподіяти майнову шкоду власнику чи законному володільцю і керують ним у процесі протиправного посягання на чуже майно.

За результатами порівняльно-правового дослідження складів насильницьких злочинів проти власності аргументовано доцільність:

- 1) внесення таких змін до чинного КК України:

а) виключити із примітки 3, 4 до ст. 185 КК України слова **«однією особою чи групою осіб»;**

б) у диспозиціях ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 186 та ч. 3 ст. 187 КК України слова **«інше приміщення чи сховище»** замінити на **«з проникненням у житло чи інше володіння»;**

в) змінити редакцію ч. 1 ст. 187 КК України, виклавши її у такій редакції: **«Розбій, тобто викрадення чужого майна, поєднане із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства»;**

г) доповнити ч. 4 ст. 187 КК України новою кваліфікуючою ознакою після слів **«...або поєднаний...»** словами **«із застосуванням зброї чи інших засобів, придатних для заподіяння насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи»;**

д) виключити з диспозиції ч. 1 ст. 189 КК України слова **«чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру»;**

е) виключити із КК України **ст. 289 КК України**, а незаконне заволодіння транспортним засобом кваліфікувати, залежно від його способу, як відповідний злочин проти власності;

є) виключити із КК України **ст. 195 КК України;**

2) слушно було б викласти абз. 1 п. 10 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06 листопада 2009 року № 10 з вказівкою на необхідність установлення **дійсного** характеру згоди потерпілого на застосування до нього наркотичних засобів, психотропних, отруйних чи сильнодіючих речовин (газів) з метою заволодіння його майном.

Виконане дослідження засвідчило наявність прогалин і законодавчого, і доктринального змісту у сфері кримінальної відповідальності за насильницькі злочини проти власності, а також дало змогу визначити нові напрями наукових пошуків щодо удосконалення концепції кримінально-правової охорони власності. Перспективним шляхом у цій сфері є провадження порівняльних досліджень законодавства України та інших держав із метою оцінювання їх досвіду кримінально-правового регулювання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Карп'юк М. В. Поняття насильства як способу вчинення злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща / М. В. Карп'юк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридична. – 2010. – Вип. 1. – С. 305–314.

2. Карп'юк М. В. Об'єктивні ознаки розбою за кримінальним правом Республіки Польща / М. В. Карп'юк // National law journal: theory and practice. L.L.C. – 2015. – № 2. – С. 116–118.

3. Карп'юк М. В. Предмет насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України / М. В. Карп'юк // Митна справа. – 2015. – № 2. – С. 98–104.

4. Карп'юк М. В. Об'єкт насильницьких злочинів в доктрині кримінального права України / М. В. Карп'юк // Університетські наукові записки. – 2015. – № 2 (54). – С. 178–186.

5. Карп'юк М. В. Вина у складах насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща / М. В. Карп'юк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія: «Юриспруденція». – 2015. – № 18. – С. 118–122.

6. Карп'юк М. В. Суб'єкт складів насильницьких злочинів проти власності у кримінально-правовій науці України та Республіки Польща: порівняльно-правовий аналіз / М. В. Карп'юк // Форум права. – 2016. – № 1. – С. 33–40 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_16.pdf.

7. Карп'юк М. В. Напад як спосіб вчинення розбою за кримінальним правом України та Республіки Польща / М. В. Карп'юк // Актуальні проблеми сучасної науки: матеріали Сьомої Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (19–21 жовтня 2010 р.). – К.: Кримський інститут економіки та господарського права, Інститут наукового прогнозування, 2010. – Ч. 3. – С. 23–26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/karpyuk-mv-napad-yak-sposib-vchinennya-rozboyu-za-kriminalnim-pravom-ukrayini-ta-respubliki-polscha>.

8. Карп'юк М. В. Поняття насильства як способу вчинення злочинів проти власності за кримінальним правом Республіки Польща / М. В. Карп'юк // Верховенство права та правова держава: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (18–19 травня 2013 р.). – Ужгород: Юридичний факультет Ужгородського національного університету, Інститут держави і права країн Європи ДВНЗ, 2013. – С. 146–149.

9. Карп'юк М. В. Насильство як спосіб вчинення злочину за кримінальним правом України / М. В. Карп'юк // Сучасний вимір держави і права: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (24 травня 2013 р.). – Львів: Центр правничих ініціатив, 2013. – С. 51–52.

10. Карп'юк М. В. Насильницькі злочини проти власності за кримінальним правом Республіки Польща / М. В. Карп'юк // Наука і сучасність: виклик глобалізації: матеріали міжнародної конференції (25 травня 2013 р.). – К.: Центр наукових публікацій, 2013. – С. 105–109.

11. Карп'юк М. В. Поняття насильства як способу вчинення злочинів проти власності за кримінальним правом України / М. В. Карп'юк // Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25–26 травня 2013 р.) – Донецьк: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2013. – С. 88–92.

12. Карп'юк М. В. Розбій за кримінальним правом Республіки Польща / М. В. Карп'юк // Міжнародне та національне законодавство: способи удосконалення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (3–4 квітня 2015 р.). – Дніпропетровськ: Дніпропетровський гуманітарний університет, 2015. – С. 189–191.

13. Карп'юк М. В. Родовий об'єкт насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України / М. В. Карп'юк // Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (24–25 квітня 2015 р.). – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. – С. 141–143.

14. Карп'юк М. В. Поняття насильства у доктрині кримінального права Республіки Польща / М. В. Карп'юк // Державотворення та правотворення в контексті євроінтеграції: матеріали всеукраїнського круглого столу (3 грудня 2015 р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. – С. 231–234.

15. Карп'юк М. В. Суб'єкт складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом Республіки Польща / М. В. Карп'юк // Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (8–9 квітня 2016 р.). – Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, Інститут національного та міжнародного права, Південний регіональний центр Національної академії правових наук України, 2016. – С. 105–108.

АНОТАЦІЯ

Карп'юк М. В. Насильницькі злочини проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльний аспект. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2016.

Дисертація є комплексним порівняльним дослідженням складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща. У роботі проаналізовано стан теоретичного дослідження складів насильницьких злочинів проти власності у кримінальному праві України та Республіки Польща.

Визначено поняття насильницьких злочинів проти власності, а також сформовано систему складів злочинів проти власності, які містять ознаки насильства за законодавством цих держав. Зроблено висновок, що диференціація кримінальної відповідальності за насильницькі злочини проти власності за кримінальним законом Республіки Польща є значно вужчою, порівняно зі законодавством України.

Проаналізовано елементи та ознаки основних та кваліфікованих складів насильницьких злочинів проти власності за кримінальним правом України та Республіки Польща. Обґрунтовано, що низка наукових і законодавчих підходів до регламентації кримінальної відповідальності у Республіці Польща можуть бути розглянуті у процесі вдосконалення кримінального закону України.

Ключові слова: власність, майно, право на майно, дії майнового характеру, насильство, погроза, викрадення, заволодіння, Україна, Республіка Польща.

АННОТАЦІЯ

Карпюк М. В. Насильственные преступления против собственности по уголовному праву Украины и Республики Польша: сравнительный аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины, Львов, 2016.

Диссертация является комплексным сравнительным исследованием составов насильственных преступлений против собственности по уголовному праву Украины и Республики Польша. Диссертация состоит из трех разделов. В первом разделе исследовано состояние теоретической разработки вопросов уголовной ответственности за насильственные преступления против собственности в Украине и Республике Польша. Определено содержания объективных признаков составов насильственных преступлений против собственности.

Акцентируется на том, что особенностью польского уголовного права есть различия в определении предмета составов насильственных

преступлений против собственности, материальной конструкции объективной стороны рассматриваемых составов преступлений, а также правила квалификации насилия, применяемого для завладения имуществом. Предложено под насильственными преступлениями против собственности понимать виновные, противоправные, уголовно-наказуемые общественно-опасные деяния, посягающие на общественные отношения собственности, а также на телесную или психическую неприкосновенность личности или ее здоровья путем причинения виновным лицом физического или психического насилия.

Сформирована система составов преступлений против собственности, содержащих признаки насилия по законодательству этих государств. Сделан вывод, что дифференциация уголовной ответственности за насильственные преступления против собственности по уголовному закону Республики Польша значительно уже, по сравнению с законодательством Украины.

Во втором разделе осуществлено сравнительный анализ объективных элементов и признаков основного и квалифицированных составов насильственных преступлений против собственности по уголовному праву Украины и Республики Польша. Отмечено различия в формулировке содержания объекта составов насильственных преступлений против собственности в украинской и польской уголовно-правовой науке. Ученые Республики Польша определяют, что эти преступления посягают на такую охраняемую ценность, как имущественные права. Аргументируется, что польский опыт регламентации уголовной ответственности за насильственное завладение транспортным средством более обоснован. Предложено исключить ст. 289 УК Украины. В контексте предмета составов насильственных преступлений против собственности предложено согласовать уголовно-правовой объем понятия «имущество» с гражданско-правовым его определением. Сравнительно-правовое исследование признаков объективной стороны рассматриваемых составов преступлений позволяет сделать вывод, что польский опыт конструирования материальных составов насильственных преступлений против собственности заслуживает применения в украинском КК. Спорными признаются положения польского уголовного права относительно определения содержания общественно опасного вреда, который причинен в результате разбоя, выделения из структуры насилия такого вида воздействия на организм человека, как «доведение лица до бессознательного или беспомощного состояния», в результате чего оно не может в полной мере осознавать значение своих действий и ими управлять, а также отсутствие дифференциации ответственности за совершение насильственных преступлений против собственности в зависимости от интенсивности причиняемого насилия.

Угроза по уголовному праву Украины и Республики Польша характеризуется реальностью и конкретностью ее высказывания. Польская наука и правоприменительная практика придерживается позиции, что использование предметов, которые объективно не могут повлечь вред жизни и здоровью лица, не рассматривается как признак разбоя. То есть на квалификацию разбоя не влияет субъективное отношение потерпевшего к опасности конкретного средства или орудия.

В третьем разделе проведено исследование субъективных элементов составов насильственных преступлений против собственности. Констатировано их сходство по большинству признаков. Различия заключаются в установлении возрастной вменяемости на момент совершения преступления, а также определении мотива как обязательного признака субъективной стороны этих составов преступлений.

Польская уголовно-правовая наука отличается также по некоторым общим теоретическим подходам к определению стадии слабоумия, законодательного закрепления понятия умысла и неосторожности в уголовном законе, а также отсутствием законодательного разграничения видов умысла и неосторожности.

В диссертации обращено внимание, что квалифицирующие признаки в Особенной части УК РП мало применяется. В контексте разбоя положительно оценивается польский опыт дифференциации уголовной ответственности за разбой с применением огнестрельного оружия, ножа или другого подобного опасного предмета или парализующего средства. Предложено дополнить ст. 187 УК Украины таким квалифицирующим признаком.

Ключевые слова: собственность, имущество, право на имущество, действия имущественного характера, насилие, угроза, похищение, завладение, Украина, Республика Польша.

ANNOTATION

Karpyuk M. V. Violent crimes against property under the criminal law of Ukraine and Poland: comparative aspect. – Manuscript rights reserved.

Thesis on scientific for degree of Candidate of Legal Sciences in specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs of the MIA of Ukraine, Lviv, 2016.

The thesis is a comprehensive comparative study of violent crimes against property under the criminal law of Ukraine and Poland. The present state of violent crimes against property in the criminal law of Ukraine and Poland corpus delicti was analyzed in the paper.

The notion of violent crimes against property was defined. The system of corpus delicti of crimes against property containing signs of violence under the law of those states was created. It was concluded, that the differentiation of criminal responsibility for violent crimes against property under the criminal law of Poland is very limited compared to the laws of Ukraine.

Corpus delicti elements and signs of fundamental and qualified crimes against property due to the legislation of Ukraine and Poland were analyzed as well. It was proved that a number of scientific and legislative approaches to the regulation of criminal liability in Poland may be considered in the case of improving the criminal law of Ukraine.

Key words: property, assets, right to property, property featured actions, violence, threat, larceny, acquisition, Ukraine, Poland.

Підписано до друку 27.07.2016 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 85-16.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.